

Türkçeye Uyarlanan Sosyal Medya Ölçekleri Üzerine Bir Derleme Çalışması

Oğuz GÜLLEB*

*Marmara Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
oguz.gulleb@marmara.
edu.tr

 [https://orcid.org/
0000-0001-6793-106X](https://orcid.org/0000-0001-6793-106X)

Anahtar Sözcükler

Ölçek Uyarlama, Sosyal
Medya Kullanım Ölçeği,
Geçerlik ve Güvenirlik.

Key Words

Scale Adaption, Social
Media Usage Scale, Validity
and Reliability

Atıf/Citation

Gülle, O. (2022). Türkçeye
Uyarlanan Sosyal Med-
ya Ölçekleri Üzerine Bir
Derleme Çalışması. ISophos:
Uluslararası Bilişim,
Teknoloji ve Felsefe Dergisi,
Cilt 4, Sayı 8, ss: 1-9.

Özet

Dünya nüfusunun yarısından fazlasının mobil cihaz kullandığı ve sosyal medya hesabı olduğu bir dönemde Türkiye, sosyal medya kullanımında nüfus oranına göre en çok kullanıcıya sahip olan ülkeler arasında olduğu yapılan araştırmalarla ortaya koyulmuştur (We Are Social, 2021). Sosyal medyanın kullanım oranları arttıkça bireyler, aileler ve toplumlar üzerindeki etkileri akademiyanın araştırma konuları arasına girmiş birçok sosyal medya ölçeklendirme çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada Türkçe literatüre uyarlanan sosyal medya ölçeklendirme çalışmaları incelenmiş, odaklandıkları konular, sundukları bilimsel katkılar ve önermeler üzerinde durulmuştur. Belli ve sınırlı bir konuda yayınlanmış araştırmaları belirleyerek ve karşılaştırarak konu hakkındaki gelişmelerin ortaya koyulduğu çalışma bu yönüyle bir derleme araştırmasıdır. Dergipark üzerinde yayımlanmış araştırmalar arasından açık erişime sahip 19 çalışma çeşitli eleme süreçlerine tabi tutulmuş ve doğrudan Türkçeye uyarlanan sosyal medya ölçekleriyle ilgili olan 10 çalışma incelenmiştir. Araştırmanın sonuç bölümünde çıkarımlar yapılarak Türkçeye uyarlanan sosyal medya ölçeklendirme çalışmalarının önemli noktaları vurgulanmış ve gelecek çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

A Compilation Study on Social Media Scales Adapted to Turkish

Abstract

At a time when more than half of the world's population uses mobile devices and has a social media account, research has shown that Turkey is among the countries with the highest number of users in terms of population ratio (We Are Social, 2021). As the usage rates of social media increase, many social media scaling studies have been carried out, the effects of which on individuals, families and societies have become one of the research topics of the academy. In this study, social media scaling studies adapted to Turkish literature were examined, their subjects, scientific contributions and propositions were emphasized. The study, in which the researches published on a certain and limited subject are determined and the developments on the subject are revealed by comparing them is a compilation study in this respect. Among the studies published on Dergipark, 19

open access studies were subjected to various screening processes and 10 studies related to social media scales directly adapted into Turkish were examined. In the conclusion part of the study, the important points of the social media scaling studies adapted to Turkish by making inferences were emphasized and suggestions were made for future studies.

1. Giriş

İletişim ve bilgisayar sistemlerinde yaşanan gelişmeler Web 2.0 teknolojileri ve onun uzantısı sosyal medya mecraları günlük yaşantımızın bir parçası haline geldi. Sosyal medya olmak üzere internetin sunduğu etkileşimli platformlar insanların sadece tüketici değil aynı zamanda üretici de olmasını sağlamıştır. Dünyada 7.83 milyar insan bulunuyor. Bu popülasyonun %66.6'sı mobil telefon kullanıyor. 4.66 milyar internet kullanıcısı bulunmakta ve 4.2 milyar aktif sosyal medya kullanıcısı var. Ocak 2022 raporlarına göre toplam popülasyon 81 milyon artarak %1 yükseldiği görülmektedir. Aynı şekilde mobil telefon kullanıcısı %1.8, internet kullanıcısı %7.3 ve aktif sosyal medya kullanıcısı %13.2 artmış durumda. Türkiye, Ocak 2021 itibari ile 84.69 milyon nüfusa sahip. Nüfusun %77.7'si internet kullandığı ve 60 milyon kullanıcı aktif olarak sosyal medya kullanmakta olduğu belirtilmektedir. 16-64 yaş arası internet kullanıcılarının %97.2'sini akıllı telefon sahibi. %71.2'sinin bilgisayarı bulunmakta. En çok kullanılan sosyal medya platformu %94.5 ile Youtube olurken Instagram ve Whatsapp diğer en çok kullanılanlar olmuştur (wearesocial.com, 2022). İnternet, sosyal medya ve mobil cihaz kullanımlarındaki giderek artan bu oranlar başta sosyal bilimlere olmak üzere birçok akademik alanda çalışma konusu olmaktadır.

Dünya nüfusunun yarısından fazlasının mobil cihaz kullandığı ve sosyal medya hesabı olduğu bir dönemde Türkiye, bu oranlarda ülke bazında en fazla paya sahip olması araştırmacıların dikkat çekmektedir. Sosyal medyanın özellikle gençler ve aileler üzerindeki etkileri araştırma konusu olmaktadır ve akademik çalışmalar da hız kazanmaktadır (Taş, 2017, s. 33). Sosyal medya ağlarının bireylerin hayatını etkileme gücüne sahip olduğu, bedensel ve ruhsal sorunlara neden olabildiği, özellikle genç yaş gruplarında psikolojik işleyiş ve akademik başarıları olumsuz etkileyebildiğine dair çalışmalar dikkat çekmektedir (Baker & Algorta, 2016; Fox & Moreland, 2015; Brooks, 2015). Araştırmaların odaklandığı konular ve ortaya koydukları sonuçlar sosyal medya ölçeklendirme çalışmalarının önemini göstermektedir.

Ölçek geliştirmek oldukça zahmetli ve uzun bir gerektirdiğinden araştırmacılar konuyla ilgili farklı dil ve kültürlerle özgü geliştirilmiş ölçekleri kullanma yoluna başvurmuşlardır. Turan ve Şişman'a (2013, s. 506) göre ölçek geliştirmek yerine uyarılma yoluna giden araştırmacılar genelde Batı'da yapılan araştırmaların Türkiye için de geçerli olabileceği varsayımıyla hareket etmektedirler. Doğrulamacı yaklaşıma göre araştırmacı kendi çalışmasının sonuçlarını diğer dil ve kültürlerde yapılan çalışmalarla karşılaştırarak sonuca varabilir.

Araştırmanın amacını ortaya koyabileceği düşünülen bir ölçek daha önce hazırlanmış ise araştırmacı öncelikle belli kriterlere göre orijinal ölçeği değerlendirmelidir. Ölçeğin geliştirildiği orijinal dil ve kültür ile araştırma grubunun özellikleri benzer veya aynı mıdır? Orijinal ölçeğin kapsadığı odak grup ile araştırmacının odak grup özellikleri benzer midir? Eğer her iki sorunun yanıtı da evet ise orijinal ölçeğin direkt olarak kullanılabilir olduğu ifade edilmektedir. Ancak kriterler karşılanmıyor ise ölçek soru ve yöntemlerinin yeni odak grubun özelliklerine göre uyarlanması, geçerlilik ve güvenilirliğinin test edilerek doğru bir biçimde ölçtüğünün kanıtlanması gerekir (Öztürk, Eroğlu, & Kelecioğlu, 2015). Ölçek uyarılma sürecinde orijinal ölçekçe araştırmacının belirlediği yöntem ve süreçler uyarılma yapan çalışmacı tarafından tekrarlamayı gerektirmektedir.

Ölçek uyarılma sürecinde ilk olarak orijinal ölçeğin sahibinden izin alınmalı ve uyarılma sürecine başlanmalıdır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından ölçek uyarılma süreçleri çeviri, uzman paneli değerlendirmesi, geri çeviri ve pilot uygulama şeklinde belirli aşamalara indirgenmiştir.

Uyarlama sürecinin ilk adımı olarak çeviri olduğu düşünülmelidir. Çevirmenin anadilinin uyarlanacak dil (Türkçe) olması ve orijinal ölçeğin diline hakim olması gerekmektedir. Çeviri sırasında birden fazla anlama gelen veya farklı şekillerde tanımlanabilecek metinleri dikkate alınmalı hatta alternatif kelimeler ileride karar verilebilmesi için çalışmaya eklenmelidir. Sonuç olarak hedef nüfusun anlamasını engellemeyecek şekilde ancak madde içeriğini de aşırı basitleştirmeden semantik bağlamda uygunluk sağlayan çeviriler yapılmalıdır. Uzman paneli adımıyla çevirideki yetersiz ifadeleri ve tutarsızlıkları tespit etme ve uygun şekilde düzeltme süreçleri uygulanmaktadır. Uzman olarak tanımlanan kişilerin ilgili dilleri, kültürleri, ölçeğin içeriğini ve ölçek uyarlama yöntemlerini bilmeleri gerekmektedir. Geri çeviri olarak adlandırılan bu süreçle ana dili ölçeğin orijinal dilinde olan ancak uyarlama yapılan dili (Türkçe) de bilen bağımsız bir çevirmen tarafından çevirinin kontrol edilmesi söz konusudur. Bu süreç sonunda çeviri ve geri çeviri süreçleri ile orijinal ölçek arasında bir karşılaştırma yapılarak değerlendirilir. Pilot uygulama aşamasında uyarlama sürecinin son adımı olarak görülebilir (Çapık, Gözüm, & Aksayan, 2018, s. 202-206). Bu aşamada odak grup belirlenerek uyarlanan ölçek maddelerinin anlaşılabilirliği test edilir ve değerlendirilerek düzenleme yapılır. Burada dikkat edilmesi gereken kural orijinal ölçeğin odak grubu ile pilot grubun odak grubunun özelliklerinin aynı olmasıdır (Erkuş, 2007). İçeriğin çeviri ve uyarlama süreçleri sonrasında bütün test aşamalarının en önemli adımları olarak da ifade edebileceğimiz güvenilirlik ve geçerlik analizleri için hedef evreni temsil edebilecek düzeyde büyüklükte olan örneklem grubunda uyarlanan ölçek uygulanmalıdır. Burada ölçeğin yapı geçerliğinin ortaya koyulması için faktör analizi veya temel bileşenler analizi uygulanabilir. Kullanılan analiz yöntemi hakkında ayrıntılı bilgiler mutlaka eklenmelidir (Deniz, 2007, s. 9).

Bu çalışmaların Türkçe literatüre kazandırılması gerek akademik gerekse toplumsal gelişimin önünü açacağı düşünülmektedir. Bu noktadan hareketle gerçekleştirilen bu çalışmada literatürde yer alan ve farklı bakış açılarıyla gerçekleştirilmiş sosyal medya ölçeklendirmelerinin Türkçe literatüre uyarlanmasını konu edinen araştırmaların incelenerek derlenmesi amaçlanmıştır.

2. Yöntem

Türkçeye uyarlanan sosyal medya ölçeklendirme çalışmalarının incelenmesini amaçlayan bu çalışma bir derleme araştırmasıdır. Bu kapsamda ilk olarak akademik hakemli dergilerin yayınlandığı Dergipark'da yayınlanan çalışmalar içerisinden "sosyal medya", "ölçek", "uyarlama" anahtar kelimelerine uyanlar belirlenmiştir. Belirlenen kriterlere bağlı kalınarak incelemeye alınan çalışmalar bulunmuş ve çalışmaların bulguları derlenmiştir. Sonuç kısmında ise elde edilen veriler ışığında sonuçlar yorumlanmış ve gelecek çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur. Araştırma kapsamında anahtar kelimeleri başlık, özet, anahtar kelimeler veya içeriğinde barındıran 19 farklı çalışma tespit edilmiş, 10 çalışmanın araştırma kapsamına uygun olduğu belirlenmiştir.

3. Araştırma Soruları

Araştırma kapsamında aşağıdaki soruların yanıtları aranmıştır:

- i. Türkçeye uyarlanan kaç tane sosyal medya ölçek geliştirme makalesi bulunmaktadır?
- ii. Bu çalışmalar hangi alanlarda çalışılmıştır?
- iii. Bu çalışmalar hangi konulara odaklanmakta ve Türkçe literatüre sundukları bilimsel katkı ve önermeler nelerdir?
- iv. Farklı dil ve kültürel yapılara göre hazırlanan ölçeklerin Türkçeye uyarlanmasında karşılaşılan sorunlar ve öneriler nelerdir?

4. Araştırma Bulguları

Araştırma kriterlerine uygun olarak belirlenen 10 çalışmayla ilgili veriler Tablo 1'de listelenmiştir. Araştırmaların 7'si eğitim bilimleri, 2'si sosyal bilimler ve 1'i psikoloji alanında yapılmıştır.

Tablo 1- Türkçeye Uyarlanan Sosyal Medya Ölçekleri

Makale Adı	Türkçeye Uyarlanan Ölçek	Yazar(lar)	Alan	Geçerlik/Güvenirlilik
Ergenler İçin Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Kısa Formunun (SMBÖ-KF) Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması	Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği / <i>Van den Eijnden Lemmens, Valkenburg</i>	İbrahim Taş	Eğitim Bilimleri	Açıklayıcı Faktör Analizi Doğrulayıcı Faktör Analizi Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Katsayısı Bartlett Küresellik Testi Cronbach Alfa
Facebook Yoğunluğu Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Faktör Yapısı ve Güvenirliliğinin İncelenmesi	“Facebook Yoğunluğu Ölçeği / <i>Nicole B. Ellison, Charles Steinfield, Cliff Lampe</i>	Kemal Öztemel ve Zeliha Traş	Eğitim Bilimleri	Açıklayıcı Faktör Analizi Doğrulayıcı Faktör Analizi Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Katsayısı Bartlett Küresellik Testi Cronbach Alfa
İnternet Tabanlı Epistemolojik İnançlar Ölçeği Türkçe Uyarlama Çalışması ve Öğretmen Adayları ile Bir İnceleme	İnternet Tabanlı Epistemolojik İnançlar Ölçeği / <i>Ivar Bråten, Christian Brandmo ve Yvonne Kammerer</i>	Rıdvan Ata ve Muhammet Mustafa Alpaslan	Eğitim Bilimleri	Açıklayıcı Faktör Analizi Doğrulayıcı Faktör Analizi Cronbach Alfa
Nesneleştirilmiş Beden Bilinci Ölçeği-Genç Formunun Türkçeye Uyarlanarak Kendini Nesneleştirmenin Sosyal Medya Kullanımı ve Beğenilme Arzusu Arasındaki İlişkide Aracı Rolünün İncelenmesi	Nesneleştirilmiş Beden Bilinci Ölçeği	Sevgi Özgüngör ve Ahu Arıcıoğlu	Eğitim Bilimleri	Açıklayıcı Faktör Analizi Doğrulayıcı Faktör Analizi Test-Tekrar Test Pearson Korelasyon Katsayıları Temel Faktör Analizi
Sosyal Medya Kullanım Bozukluğu Ölçeği: Türkçe Uyarlama Çalışması	Sosyal Medya Kullanım Bozukluğu Ölçeği	<i>Evren Erzen ve Hatice Odacı</i>	Eğitim Bilimleri	Açıklayıcı Faktör Analizi Doğrulayıcı Faktör Analizi Madde Toplam Ve Ayrırt Edicilik Analizi Cronbach Alfa
Sosyal Medya Davranışları Ölçeklerinin Türkçe Formunun Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması	Sosyal Medya Davranışları Ölçekleri	Emel Dikbaş Torun	Sosyal Bilimleri	Kaiser-Meyer-Olkin, Barlett Küresellik Testi Açıklayıcı Faktör Analizi Doğrulayıcı Faktör Analizi Cronbach's Alpha
Sosyal Medya Kullanım Bozukluğu Ölçeği'nin Türk Kültürüne Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması	Sosyal Medya Kullanım Bozukluğu Ölçeği	Hakan Sarıçam ve Fatma Firdevs Adam Kurduz	Eğitim Bilimleri	Açıklayıcı Faktör Analizi Doğrulayıcı Faktör Analizi Cronbach's Alpha Guttman İki Yarı Testi
Sosyal Medya Pazarlama Aktiviteleri Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Güvenirlilik ve Geçerlilik Çalışması	Sosyal Medya Pazarlama Aktiviteleri Ölçeği <i>Mayank Yadav; Zillur Rahman</i>	<i>Zeki Yüksekbilgili</i>	Sosyal Bilimler	Kaiser-Meyer-Olkin (Kmo) Katsayısı Doğrulayıcı Faktör Analizi Keşfedici Faktör Analizi Onaylayıcı Faktör Analizi Barlett Küresellik Testi
Üniversite Öğrencilerinde Selfitis, Narsisizm, Dini Davranış ve Dini İbadet İlişkisi	Selfitis Davranış Ölçeği/ <i>Janarthanan Balakrishnan ve Mark D. Griffiths</i>	Sezai Korkmaz	Psikoloji	Açıklayıcı Faktör Analizi Doğrulayıcı Faktör Analizi Cronbach's Alpha Madde Ve Faktör Geçerlilik Testi
Yükseköğretimdeki Genç Yetişkinler İçin Sosyal Medya Yeterlik Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması	Sosyal Medya Yeterlik Ölçeği / <i>Sha Zhu; Harrison Hao Yang; Shun Xu</i>	Ufuk Tuğtekin	Eğitim Bilimleri	Doğrulayıcı Faktör Analizi Cronbach's Alpha Pearson Momentler Çarpımı Katsayıları

Eğitim bilimleri alanında yapılan ölçek uyarlama çalışmaları çoğunlukla günlük yaşamda, iş hayatında veya öğrenme süreçlerinde sosyal medya kullanımının gençler, öğrenciler ve eğitimciler üzerindeki etkilerine odaklandığı görülmektedir. Sosyal medya kullanımının yaygınlaşması bireylerin sosyal medya kullanım niteliklerinin ve yeterliliklerinin de araştırma konusu olmasını gerektirmiştir (Tuğtekin, 2021, s. 1111). Bilgi ve iletişim çağında bireylerin bilgiyi edinme yöntemleri ve bu bilgiyi yeterli derecede muhakeme yapabilmeleri önemli bir rol oynamaktadır. Öğrenme sürecince bireye bilgiyi aktaran en önemli kaynaklardan olan öğretmen adaylarının internet tabanlı epistemolojik inançlarını belirlemek ve gerekli görüldüğünde çeşitli yöntemlerle bunları geliştirmeleri önemlidir. Ata ve Alpaslan'ın (2019) Türkçeye uyarladığı öğretmen adaylarının internet tabanlı epistemolojik inançlar ölçeği, bilgi edinme ve öğretme süreçleriyle ilgili önemli sonuçlara ulaşmayı sağlamaktadır. Uyarladıkları ölçek ile internet tabanlı epistemolojik inançların öğretmen adayının demografik değişkenlikleriyle, ailenin yapısıyla, teknolojiye erişim imkanıyla ilgisini ortaya koyabilmektedir. Çalışmada öğretmen adaylarının internette eğitimle ilgili en çok kişisel deneyimlerini kullanarak bilgiyi yorumladıkları görülmektedir. İnternet kullanım alışkanlıkları ve internet erişim aracına, kullanım sıklığına göre bu inançlar değişebilmektedir. Ayrıca yetiştikleri bölgeye, annenin eğitim düzeyi ve ailelerinin toplam gelir düzeylerine göre internet tabanlı epistemolojik inançlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Bilgi kaynağının değerlendirilmesinin amaçlandığı bu çalışma ile internette akademik konularla ilgili okumalar yaparken çoklu kaynak kontrolü gibi temellendirme becerilerinin gelişmesini etkileyebileceği gibi sonuçlara ulaşılmıştır.

Bireylerin sosyal medya yeterliliklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesinde ölçek çalışmaları önemli rol oynamaktadır. Tuğtekin (2021, s. 1111), yükseköğretim düzeyindeki bireylerin sosyal medya yeterliliklerinin değerlendirilmesi konusunda bir ölçme aracı olan Sosyal Medya Yeterlilik Ölçeği'ni Türkçeye uyarlayarak genç yetişkinlerin sosyal medya kullanım amaçlarının iyileştirilmesi ve özendirilmesi çalışmalarında kullanılabilir bir araç sunmayı hedeflemektedir. Ölçek uyarlama çalışmasında dil eşdeğerliğini belirlemek için İngilizce öğretmenliği okuyan öğrenciler ile form çeviri ve çeviri form uygulaması yapılmıştır. Sonuç olarak Türkçe form ile orijinal form arasında yüksek düzeyde ilişki bulunmuş ve dil eşdeğerliğin sağlandığı görülmüştür. Sonraki süreçte form ile ölçme aracı uyarlama çalışmaları gerçekleştirilmiş ve ölçüm modelinin istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar verdiği ve uygun olduğuna kanaat getirilmiştir. Yapılan çalışma ile orijinal ölçüm modeline göre ölçüm modelinde hata bulunmadığı ve önerilen hata düzenlemesi olmadığı göz önüne alınarak ölçüm modelinin önerilen kriterleri karşıladığı ifade edilmektedir. Sonuç olarak uyarlanan ölçeğin istatistiksel olarak anlamlı, geçerli ve güvenilir bir ölçüm modeli olduğu belirtilmiştir.

Genç yetişkinlerinin yaşamlarında yeni medya ortamlarının etkisi oldukça büyük olduğu bilinen bir gerçektir. Özellikle Facebook'u yoğun olarak kullanmakta olan genç yetişkinlerin Facebook kullanım yoğunluklarının sosyal yaşam üzerindeki etkisinin belirlenmesi açısından önemlidir. Bu sebeple Ellison ve arkadaşları tarafından kullanıcıların Facebook kullanım tutumlarının belirlenmesi amacıyla geliştirilen Facebook Yoğunluğu Ölçeğinin Türkçeye uyarlanması literatüre katkı sağlamaktadır. Öztemel ve Traş (2017) tarafından yapılan uyarlama çalışmada, Facebook Yoğunluğu Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması ve faktör yapısı ve güvenilirliğinin incelenmesi amaçlanmıştır. Toplamda 362 lisans ve yüksek lisans öğrencisinin katıldığı çalışma neticesinde, uyarlanan ölçeğin geçerliliğinin Açıklayıcı faktör analizine ve doğrulayıcı faktör analizine uyum iyiliği katsayılarının kabul edilebilir düzeyde olduğu belirtilmiştir. Güvenirlik analizi de gerekli olan katsayıyı desteklediği belirtilen uyarlama çalışmasının genç yetişkin bireylerin Facebook kullanımı ile ilgili araştırmalarda kullanılabilir olduğu aktarılmıştır.

Van Den Eijnden ve diğerleri tarafından geliştirilen "Sosyal Medya Kullanım Bozukluğu Ölçeğinin Türkçeye uyarlanması amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda ile

daha az maddeye sahip, ergenlere yönelik, maddeleri DSM-IV ve DSM-V tanı kriterlerine uygun ve önceki ölçeklere dayandırılmış, tutumları değerlendirmeyen, kullanışlı bir ölçeğin Türk kültüründe oluşabilecek farklı anlamlardan arındırılması, yüksek anlaşılabilirliğe sahip, geçerliliği ve güvenilirliği teyit edilmiş bir ölçek literatüre kazandırmayı amaçlamışlardır (Sarıçam ve Karduz, 2018; Erzen & Odacı, 2021). Erzen ve Odacı'nın (2021) gerçekleştirdiği çalışma kapsamında 18-39 yaş aralığında 453 kız ve erkek üniversite öğrencisinin sosyal medya kullanım oranları incelenmiştir. Analizler sonucunda orijinal ölçekte yer alan birçok alt maddenin tamamen, bazılarının kısmen ölçeklerde yer almış 13 maddesi olan 3 faktörlü bir ölçek ortaya çıkmıştır. Bazı maddelerin Türk katılımcılar açısından diğer bazı maddeler ile anlamsal benzerlik gösterdiği belirlenmiş ve araştırmacılar bu değişiklikleri ölçek içerisinde yeni faktörlerle belirtmişlerdir. Araştırmanın Türkçeleştirilmesi sürecinde yapılan bazı uyarılar dikkat çekmektedir. Türkçe karşılığı çatışma olan "conflict" kelimesi bazı maddelerde fiziksel çatışma olarak algılanırken bazı maddelerde duygusal çatışma olarak algılandığı görülmüştür. Ayrıca aile içerisinde telefon kullanımının yoğunluğu konusunda sorulan sorularda eğer aile için yoğun telefon kullanımı kanıksanmış bir durum ise bunun bir sorun olup olmadığının anlaşılması ve cevap verilmesi mümkün görülmemektedir.

Sarıçam ve Adam Karduz (2018), yaptıkları çalışmada ölçeğin dil kapsam ve yapı geçerliliğini sınımış, güvenilirlik çalışmaları kapsamında iç tutarlık güvenilirliği ve yar değer eşler güvenilirliği hesaplamaları yapmışlardır. Ölçeğin dil kapsam geçerliliğinin gerekli geçerlik indekslerini karşıladığı, yapı geçerliği için yapılan çalışmalarda örneklem sayısının faktör analizine uygun olduğu belirtilmiştir. Ölçeğin sağladığı imkanlardan biri sosyal medya kullanım bozukluğu olanlar ile olmayanları, internet ve akıllı telefon bağımlılığı olanlar ile olmayanları ayırt edebilir olmasıdır. Sonuç olarak ölçeğin uyarlanması için yapılan dil kapsam, yapı, ölçüt, ayırt edici geçerlik ve güvenilirlik değerlerine uygunluğu göz önüne alınarak Sosyal Medya Kullanım Bozukluğu Ölçeği'nin ergenlerin sosyal medya bağımlılığının ölçülmesi ve değerlendirilmesi amacıyla kullanımı uygun görülmektedir.

Günümüz popüler kültürü nesnelleştirme kavramıyla fiziksel çekicilik ve güzelliğe bağlı standartlar ve değerler ortaya koymaya başlamıştır. Erken ergenlik döneminde gittikçe yaygınlaşan kendini nesnelleştirme ve bunun sonuçlarına bağlı olarak ortaya çıkan psikolojik sorunlar görülmektedir. Özgüngör ve Arıcıoğlu'nun (2020) Türkçeye uyarladığı "Nesnelleştirilmiş Beden Bilinci Ölçeği-Genç Formu" ile erken ergenlikte kendini nesnelleştirme düzeyinin belirlenmesi gibi çalışmalar yapılabilmektedir. Kendini nesnelleştirme davranışının en çok rastlandığı ortamlar olan sosyal medya platformlarını yüksek düzeyde kullanma ile beğenilme arzusu arasındaki ilişki incelenmektedir. Bu çalışma ile orijinal ölçeğin temel aldığı batı toplumlarının kültürel yapısından farklı özelliklere sahip Türk toplumunun kültürel yapısına uygun bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçek uyarlama süreçlerinde psikolojik kavramların kültürlere göre farklılık gösterebileceği belirtilmektedir. Dolayısıyla ölçek geliştirme ve uyarlama süreçlerinde kültürel farklılıklar neticesinde ölçek geçerlik ve güvenilirlik değerlerinin farklı olması olağandır (Sarıçam & Karduz, 2018, s. 126). Yapılan araştırma neticesinde sosyal medya kullanımının kendini nesnelleştirme davranışıyla anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu, daha çok beğenilme arzusunun ön plana çıktığı ve bu oranların kız çocuklarında daha çok görüldüğü belirlenmiştir. Erken ergenlik döneminde benlik yapılanması tamamlanmamış ve farklı fikirlere oldukça hassas olan çocuklarda kendini nesnelleştirmenin olumsuz sonuçlarından bahsetmek mümkündür. Sonuç olarak yapılan ölçek uyarlama çalışmasının örneklem geçerliliği ve güvenilirliği alan yazındaki diğer çalışmalarla desteklendiği ve güvenilirliğini teyit ettiği belirtilmektedir.

Sosyal bilimler ve psikoloji alanında yapılan çalışmalar sosyal medyayı kullanma süresi, sıklığı, sosyal medya uygulamalarının çeşitliliği ve kullanım amaçlarına yoğunlaşmaktadır. Öğrencilerin okul içi ve okul dışı sosyal medya davranışlarının araştırıldığı çalışmada, gençlerin sosyal medyayı kullanma amaçlarındaki değişimlerin ve tutarsızlıkların belirlenmesi sayesinde anlık iletişim ortamlarının eğitim ve öğretim süreçlerinde daha

etkin kullanımını ortaya koymaktadır. Lu ve arkadaşları (2016) tarafından geliştirilen Sosyal Medya Davranış Ölçeği, öğrencilerin farklı ortamlarda sosyal medya kullanımı arasındaki örüntüyü ve sonuçlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Torun (2019) tarafından yapılan çalışmada bu ölçeklendirmenin Türkçeye uyarlanarak Türkiye’de üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanım alışkanlıklarının farklı ortamlardaki farklılaşmanın ölçülmesi amaçlanmaktadır. Daha önce ortaokul öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen bir ölçeğin daha üst yaş gruplarında kullanılabilirliğini de gösteren bu çalışmanın literatüre katkı sağladığı belirtilmektedir. Uyarlama çalışmasında dil eşdeğerliğinin sağlandığı, amaçlayıcı faktör analizinin ve doğrulayıcı faktör analizinin yeterli düzeyi sağladığı, yapı geçerliliğinin, ayırıcılık geçerliliğinin ve güvenilirliğinin kabul edilebilir ölçeklerde olduğu görülmektedir. Bu konuda yapılmış Türkçe çalışmaların az sayıda olduğu belirtilmiş ve gelecek çalışmalar yol gösterici olabileceği vurgulanmaktadır.

Genel olarak hayatımızı kolaylaştıran ve hızlandıran teknolojiler ve uygulamalar olarak tanımlanan sosyal medya platformları işletmelerinde hedef kitleye ulaşma ve marka imajı yaratmada oldukça önemli bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. Türkiye’de e-ticaretin özellikle pandemi dönemiyle yükseldiği ve sosyal medya mecraları üzerinden de sosyal ticaret adıyla yapılmaya başlandığı bilinmektedir. Haliyle e-ticaret endüstrisinde sosyal medya üzerinden pazarlama aktivitelerinin önemi ortaya çıkmaktadır. Yüksekbilgili (2018) tarafından yapılan uyarlama çalışması ile kullanıcıların arama motorları ile ürün bilgisi arama, marka keşfetme, sosyal platformlar özelinde Y ve Z kuşağı kullanıcıların çevrim içi alışveriş yapma davranışlarının ölçümlenebilmesi sağlanabilmektedir. Sosyal Medya Pazarlama Aktiviteleri (SMPA) ölçeğinin Türkçeye uyarlanması amaçlanan çalışmasının orijinali etkileşim, bilgisellik, kişiselleştirme, trend olma ve ağızdan ağıza olmak üzere beş faktörlü bir yapıya sahiptir. Uyarlama çalışması ile bu maddeler ile faktörlerin geçerliliği ve güvenilirlik değerleri ölçülmüş ve orijinal çalışmaya denk oranlar aldığı belirlenmiştir. Çalışma sonucunda 15 madde ve 2 alt boyuttan oluşan Türkçe SMPA ölçeği elde edilmiştir. Uyarlanan ölçek ile Türkçe literatüre katkı sağlanması hedeflenmiştir. Ölçek hedefleri bakımından incelendiğinde sosyal medya ve marka algısının oluşması, tutundurma çalışmalarının ölçülebilirliği, satış sonrası memnuniyet düzeyinin belirlenmesi gibi konularda araştırmacılara imkan sağlamaktadır.

Psikoloji ve din bilimleri alanında yapılan ölçek uyarlama çalışmasında sosyal medya ile hayatımıza giren ve psikolojik olarak belirlenmiş rahatsızlıkları da bulunan selfie çekme davranışının dini davranış ve dini ibadet ilişkilerindeki rolü ortaya koyulmaktadır. Selfie çekme davranışı öyle bir bağımlılığa dönüşmüştür ki kişinin hayatını dahi riske atmasına neden olabilmektedir. Ayrıca toplumsal normlarla ve ahlaki değerlerle de sık sık çatışmaktadır. Korkmaz (2020) tarafından, selfitis, narsisizm ve dindarlık arasındaki ilişkilerin ortaya koyulması amacıyla geliştirilen “Selfitis Ölçeği”nin Türkçeye çevrilmesi, araştırmacılar için bu konularda önemli bir ölçek olarak literatüre kazandırılmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında 17-42 yaş aralığında bulunan 200 üniversite öğrencisi çalışılmıştır. Bu araştırma, dini ibadet ile selfitis ve dindarlık/dini ibadet ile narsisizm arasında ilişkilerin olduğunu ve bu alanda diğer çalışmaların yapılabileceğini belirtilmektedir. Çalışma sonuçlarına göre Selfitis Ölçeğinin istatistikî değerleri göz önüne alındığında uyarlama çalışmasının güvenilir ve geçerli olduğu aktarılmaktadır. Narsisizm değişkeni bağlamında dindarlık ve dini ibadet arasında anlamlı düzeyde ve negatif yönde ilişkilerin olduğu gösterilmektedir.

Yapılan uyarlama çalışmalarının hepsinde doğrulayıcı ve açıklayıcı faktör analizlerinin yapılarak ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğin belirlenmesinde kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca güvenilirliğin değerlendirilmesinde neredeyse tamamı Cronbach alfa ve Kaiser-Meyer-Olkin katsayılarını incelenmişlerdir. İncelenen tüm uyarlama çalışmalarında uyarlanan ölçek çalışmalarının doğru, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı oldukları belirtilmiştir. Sosyal medya ölçeklendirme çalışmalarının Türkçeye uyarlanması gerek literatüre yapılan bir katkı gerekse de araştırmacılar için farklı kültürlerde aynı çalışmanın veya varyasyonlarının

sonuçlarının ortaya çıkması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve politik olarak hayatımızın her alanını etkileyen sosyal medya kullanımlarının ölçülebilmesi ve değerlendirilebilmesi bu mecraların olumlu sonuçlar için kullanımının önünü açacak araçlar olarak görülmektedir.

5. Sonuç

Türkçeye uyarlanan sosyal medya ölçeklendirme çalışmaları üzerine yapılan bu araştırmanın literatüre katkıda bulunması hedeflenmiştir. Çalışmanın sonuçlarının bu alanda uygulamalar yapacak araştırmacılara rehberlik edebileceği düşünülmektedir. Günümüzde bilişsel alanların çoğuyla ilişkisi bulunan dijital okuryazarlık, yeni medya okuryazarlığı ve dijital yetkinlik gibi kavramlar, bireylerin çağın gereksinimlerine ayak uydurması adına belirleyici unsurlar olduğu kabul edilmelidir (Bayrakçı, 2022, s. 14). Bu unsurları kapsayan disiplinlerarası çalışmalara kaynaklık edebileceği düşünüldüğünde sosyal medya ölçek uyarlama çalışmalarının önemli dikkat çekmektedir.

Çalışma kapsamında Türkçeye uyarlanan 10 ölçek uyarlama çalışması belirlenmiş, bunların 7'si eğitim bilimleri, 2'si sosyal bilimler, 1'i psikoloji alanında yapıldığı görülmüştür. Uyarlama çalışmalarının geçerlik ve güvenilirlik ölçümlerinin doğrulayıcı ve açıklayıcı faktör analizleri yapılarak ortaya koyulduğu ve ölçeğin güvenilirliğinin değerlendirilmesi amacıyla Cronbach alfa ve Kaiser-Meyer-Olkin katsayılarının incelendiği görülmektedir. Ölçek uyarlama çalışmalarının dikkat çeken bir diğer özelliği ise çoğunluğunun odak grup olarak okul çağındaki çocuk ve gençleri kapsadığıdır. Bu durum bizlere dijital göçmenler olarak tanımladığımız ve sosyal medyanın zararlı etkilerinin görülebildiği yetişkin ve ileri yaşları kapsayan araştırmalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Ölçek uyarlama süreçleri dikkate alındığında süreçlerin belirlenen kriterleri dikkate aldıkları çeviri, geri çeviri, uzman paneli, pilot grup çalışması sonrası geçerlik ve güvenilirlik adımlarını takip ettikleri görülmektedir. Ancak yapılan ölçek uyarlama çalışmalarında dikkat çeken bir nokta dil ve kültürel farklılıklar nedeniyle bazı ölçek maddelerinin aynı veya anlamsız olarak algılandığı, bunun da ölçeklendirmede aslında var olan durumun belirtilmemesine sebep olduğu görülmektedir. Ayrıca sosyal medya ve e-ticaret kavramlarının bir araya geldiği sosyal ticaret gibi yeni oluşumlar üzerine ölçeklendirme ve uyarlama çalışmalarının yapılmasının yararlı olacağı belirtilmelidir. Ölçek uyarlama çalışmaları sayesinde gerek toplumsal gerekse akademik alanlarda birçok farkındalık ortaya çıkmakta, güvenli ve doğru sonuçlara ulaşılmaktadır. Bununla birlikte her geçen gün daha fazla kullanıcıya erişen sosyal medya ağlarının birey ve toplumlar üzerine etkililiğine yönelik özellikle Türkçe literatüre katkı sunabilecek daha fazla çalışmanın yapılması gerektiği söylenebilir.

6. Kaynakça

- Baker, D. A., & Algorta, G. P. (2016). The Relationship Between Online Social Networking and Depression: A Systematic Review of Quantitative Studies. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 19(11), 638–648.
- Bayrakçı, S. (2022). *Dijital Okuryazarlık Kavramlar, Modeller ve Ölçüm*. Konya: Çizgi Yayınevi.
- Brooks, S. (2015). Does Personal Social Media Usage Affect Efficiency And Well-Being? *Computers in Human Behavior*, 46, 26-37.
- Çapık, C., Gözüm, S., & Aksayan, S. (2018). Kültürlerarası Ölçek Uyarlama Aşamaları, Dil ve Kültür Uyarlaması: Güncellenmiş Rehber. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 26(3), 199-210.
- Deniz, K. Z. (2007). Psikolojik Ölçme Aracı Uyarlama. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 40(1), 1-16.

- Erkuş, A. (2007). Ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarında karşılaşılan sorunlar. *Türk Psikoloji Bülteni*(40), 17-25.
- Erzen, E., & Odacı, H. (2021). Sosyal Medya Kullanım bozukluğu Ölçeği: Türkçe Uyarlama Çalışması. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 520-535.
- Fox, J., & Moreland, J. J. (2015). The Dark Side Of Social Networking Sites: An Exploration Of The Relational And Psychological Stressors Associated With Facebook Use And Affordances”,. *Computers in Human Behaviour*, 45(1), 168-176.
- Korkmaz, S. (2020). Üniversite Öğrencilerinde Selfitis, Narsizim, Dini Davranış ve Dini İbadet İlişkisi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(2), 1089-1119.
- Lu, J., Hao, Q., & Jing, M. (2016). Consuming, sharing, and creating content: How young students use new social media in and outside school. *Computers in Human Behavior*, 64, 55-64.
- Özgüngör, S., & Arıcıoğlu, A. (2020). Nesneleştirilmiş Beden Bilinci Ölçeği-Genç Formunun Türkçeye Uyarlanarak Kendini Nesneleştirmenin Sosyal Medya Kullanımı ve Beğenilme Arzusu Arasındaki İlişkide Aracı Rolünün İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23-49.
- Öztürk, N. B., Eroğlu, M. G., & Kelecioğlu, H. (2015). Eğitim Alanında Yapılan Ölçek Uyarlama Makalelerinin İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 40(178), 123-137.
- Öztemel, K., & Traş, Z. (2017). Facebook Yoğunluğu Ölçeği'nin (FYÖ) Türkçeye uyarlanması: Faktör Yapısı ve güvenilirliğinin İncelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15(2), 91-101.
- Rıdvan Ata, M. M. (2019). İnternet Tabanlı Epistemolojik İnançlar Ölçeği Türkçe Uyarlama Çalışması ve Öğretmen Adayları İle Bir İnceleme. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 893-908.
- Sarıçam, H., & Karduz, F. F. (2018). Sosyal Medya Kullanım Bozukluğu Ölçeği'nin Türk Kültürüne Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 116-135.
- Yüksekbilgili, Z. (2018) Sosyal Medya Pazarlama Aktiviteleri Ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Güvenirlik ve Geçerlilik Çalışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 21(2), 149-157.
- Taş, İ. (2017). Ergenler İçin Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Kısa Formunun (SMBÖ-KF) Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 4(1), 27-40.
- Torun, E. D. (2019). Sosyal Medya Davranışları Ölçeklerinin Türkçe Formunun Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*(32), 217-234.
- Turan, S., & Şişman, M. (2013). Eğitim yönetimi alanında üretilen bilimsel bilgi ve batılı bilştarzının eleştirisine giriş. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 19(4), 505-514.
- Tuğtekin, U. (2021). Yükseköğretimdeki Genç Yetişkinler İçin Sosyal Medya Yeterlik Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması. *Bolu Abant İzzet baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1110-1126.
- wearesocial.com. (2022, Ocak). DIGITAL 2021. Ocak 2022 tarihinde <https://wearesocial.com/>: <https://wearesocial.com/> adresinden alındı.

